

Nicholas Wilkman

Suomen ja Venäjän suhteiden historia

Nicholas Wilkman

Suomen ja Venäjän suhteiden historia

© 2026 Nicholas Wilkman

Kannen suunnittelu: Nicholas Wilkman

Sisuksen taitto: Nicholas Wilkman

Kustantaja: BoD · Books on Demand,
Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi
Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273,
22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-89-0281-2

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto: Kahden maailman rajalla
2. Varhaisimmat kontaktit ja rajakahakat
3. Ruotsin vallan aika
4. Kulttuurin vaikutus
5. Siirtyminen Venäjän alaisuuteen
6. Itsenäistyminen ja sisällissodan varjot
7. Sodan tielle
8. Sotien jälkeinen aika
9. Uusi aikakausi ja menneisyyden varjot
10. Johtopäätökset: Naapuruuden pysyvä todellisuus

Johdanto: Kahden maailman rajalla

Jotta voimme ymmärtää Suomen ja Venäjän välisten suhteiden historiaa ja sen dynamiikkaa meidän tulisi sukeltaa kyseisten suhteiden historian aikajanassa aivan alkuun asti. Historia osoittaakin todella laajaa ja luonnollista kanssakäymistä Venäjän kansojen ja hallintojen kanssa jo aivan historiankirjoituksen alkua ajoista asti. Kyseinen kirja siis tutustuu Suomen ja Venäjän suhteiden historiaan avoimesti, uteliaasti ja neutraalisti ilman päättäjien uudelleen kirjoittaman historiankirjoituksen värikynää, joka monesti ikävä kyllä sokaisee lukijan.

Suomi ja Venäjä, sekä niiden kansat ovat jakaneet yhteisen rajan yli tuhannen vuoden ajan, mutta sen merkitys on vaihdellut eri tavalla välillä jopa myös radikaalisti ajan kuluessa. Raja ei ole ollut pelkkä maantieteellinen viiva kartalla, vaan kahden maailman, kahden kulttuurin ja kahden valtapiirin eli läntisen anglosaksisen maailman ja itäisen euraasian maailman, jossa jälkimmäisessä muun muassa suomalais-ugrilaisuudella on vankka paikka jo oman perimänsä, kulttuurinsa, muinaisuskonnon ja geeniensä suhteen. Tämä raja on näiden kahden maailman kohtauspiste. Tämä raja on ajan saatossa erottanut ja yhdistänyt, suojellut ja uhannut, houkutelut ja pelottanut.

Kun tarkastellaan Suomen ja Venäjän suhteita, tarkastelemme samalla koko Euroopan itä-länsi-jännitettä pienoisikoossa, jonka ylläpitämisestä tietyt tahot hyötyvät, mutta tavallinen kansa ei. Tämä jännite on historiankin saatossa johtunut pitkälti alueen geopolitiisesta vaikutusvallasta. Suomi on usein valinnut puolensa kulloisenkin hallitsevan poliittisen eliitin toimesta, vaikka tavallinen kansa ei aina näistä valinnoista hyödykkään. Suomen alue on aina ollut lännen etuvartio idän suuntaan ja idän ikkuna länteen.

Historiallisesti Suomen asema on ollut poikkeuksellinen. Se on ollut sekä osa Ruotsia että osa Venäjän imperiumia, mutta samalla se on säilyttänyt oman kielensä, kulttuurinsa ja identiteettinsä. Tämä on tehnyt suomalaisuudesta vahvan, mutta myös varautuneen kansan, joka oppi elämään suurten naapureidensa varjossa, jotka vaikuttavat ja ajavat omia etujaan Suomen lähialueilla.

Varhaisimmat kontaktit ja rajakahakat

Raja, joka nykyisin erottaa Suomen ja Venäjän on Euroopan maanosan vanhimpia valtiollisia rajoja. Se syntyi vähitellen ajan kuluessa, osin sotien ja osin diplomaattisten ponnisteluiden tuloksena. Keskiajalla se oli vielä hämärä, metsien ja soiden halkoma vyöhyke, jonka asukkaat elivät yhtä paljon luonnon kuin hallitsijoiden armoilla, sekä Ruotsin puolella sijainneet luterilaiset kylät saattoivat olla aivan kivenheiton päässä Venäjän puolella sijanneista ortodoksisista kylistä jolloin kulttuurillinen vaihto ja kaupankäynti eri puolien kesken oli päivittäistä ja suhteellisen helppoa.

Kuitenkin jo varhain idän ja lännen erot alkoivat hahmottua. Ortodoksinen kulttuuri ja kirkko levisivät Laatokan ja Karjalan suunnalta, kun taas ensiksi katolisen kirkon ja sitten myöhemmin luterilaisen kirkon vaikutus tuli Ruotsin kautta lännestä. Tämän kaksijakoisuuden perintö näkyy yhä suomalaisessa kulttuurissa toisaalta luottamus järjestykseen ja länsimaisiin instituutioihin, toisaalta samaan aikaan monien perinteiden ja geeniperimän alkuperä idän suunnalta. Voisikin hyvin käyttää termiä poliittinen länsimaisuus eli ajatusta, että Suomen länsimaisuus on poliittista. Tietysti myös valtakulttuuri varsinkin nykypäivänä on Suomessa läntistä, mutta se on ulkoapäin tuotua eikä sitä alkuperäistä perinteistä suomalaista kulttuuria.

Suomen ja Venäjän välinen suhde juontaa jo juurensa aikaan, jolloin ei ollut valtioita nykyisessä mielessä vaan heimoyhteisöjä, kauppareittejä ja uskonnollisia vaikutuspiirejä. 1100–1500-luvuilla Suomen alue oli vielä hajanaista erämaata, jota asuttivat itämeren suomalaiset suomalais-ugrilaiset heimot hämäläiset, karjalaiset, savolaiset ja pohjalaiset. Idässä vaikutti Novgorodin tasavalta, lännessä Ruotsin kuningaskunta. Näiden kahden valtakunnan välissä

oli nykyisin tuntemamme Suomi. Maastoa hyödynnettiin valtavasti kaupankäynnissä ja jokireitit Venäjän sisämaiden kauppapaikoille olivatkin myös suomalaisten heimojen suosiossa. Venäjällä kauppapaikat ja kaupungit olivatkin pitkälti keränneet vaurautta sijoittumalla luonnollisesti juurikin jokireittien varteen. Moskovan ympäristössä sijaitseva Venäjän kultainen sormus on historiallisten kaupunkien ja kauppareittien muodostama matkailukohdealue Moskovan ympäristössä. Se ei ole virallinen hallinnollinen alue, vaan pikemminkin kulttuurinen ja historiallinen reitti, joka yhdistää useita muinaisia Venäjän keskiosan kaupunkeja. Kultaisen sormuksen kaupungit ovat tunnettuja keskiaikaisista kirkoistaan, luostareistaan, linnoituksistaan (Kreml) ja perinteisestä venäläisestä arkkitehtuuristaan. Tämän takia niitä pidetään usein vanhan Venäjän sydämenä, sillä ne olivat tärkeitä ruhtinaskuntien, kaupan ja uskonnon keskuksia ennen vallan keskittämistä Moskovan alueelle, Moskovan noustua koko Venäjän hallitsijaksi.

Keskeiset kahdeksan kaupunkia tällä alueella ovat esimerkiksi. Sergiev Posad, joka tunnetaan Pyhän Kolminaisuuden luostaristaan (Troitse-Sergieva Lavra). Pereslavl-Zalesski, joka tunnetaan Prinssi Aleksanteri Nevskin syntymäpaikkana.

Rostov Veliki, joka on yksi Venäjän vanhimmista kaupungeista, siellä sijaitsee upea kreml linnoitus ja kauniit järvimaisemat.

Yaroslavl, joka on suuri historiallinen kaupunki Volgan varrella, se on myös UNESCO-kohde. Kostroma, joka on Romanov-suvun syntyalue, kuuluisa Ipatiev luostaristaan. Ivanovo, joka on "Neitosten kaupunki", se on tunnettu tekstiiliteollisuudestaan.

Suzdal, joka on lähes kokonaan museoitu keskiaikainen kaupunki, täynnä kirkkoja ja kupoleita. Vladimir, joka on entinen valtakunnan pääkaupunki, siellä on upeita 1100-luvun kirkkoja (kuten Uspenskin katedraali).

Jo muinaisen Venäjän sydän sykki sen jokien rytmissä. Dneprin, Volgan, Okan ja Pohjoisen Dvinan virrat eivät olleet vain pelkästään luonnonvoimia, vaan elämän suonia, jotka yhdistivät toisistaan etäiset heimot, metsät ja kaupungit yhdeksi eläväksi verkostoksi. Niiden rannoille kohosivat Novgorodin, Staraja Ladogan ja Polotskin kaltaiset kaupungit ja kauppapaikat, joissa idän ja pohjoisen maailma kohtasivat. Jo varhain, ennen kuin kronikat kirjoitettiin, suomalais-ugrilaiset kansat karjalaiset, vepsäläiset, merjalaiset ja muromalaiset asuivat tiheiden metsien ja kirkasvetisten järvien mailla. Heidän veneensä, keveät ja kapeat kuin suden varjo, liukuivat pitkin jokia, jotka johtivat etelään venäläisten ja kauempana arabien ja bysanttilaisten kauppiaiden maille. Suomalaisten kansojen rooli ei ollut pelkkä ohikulkijan roolitus vaan he olivat oppaita, välittäjiä ja usein myös vartijoita kauppateiteillä, joita pitkin kulki turkista, vahaa, hunajaa ja rautaa, sekä vastineeksi hopeaa, suolaa ja ylellisiä esineitä etelästä. Varhaisvenäläiset kronikat mainitsevat "tien varjageilta kreikkalaisiin" reitin, joka kulki Itämereltä Laatokan, Nevan ja Dneprin kautta aina Mustallemerelle asti. Mutta tämän kuuluisan reitin pohjoiset oksat olivat vähintään yhtä tärkeitä, juuri ne oksat, jotka halkoivat suomalaisheimojen asuttamia maita. Volgan varrella sijaitsevat kaupungit, kuten Murom ja Suzdal, kävivät vilkasta vaihtokauppaa Volgan varrella asuneiden suomalaiskansojen kanssa, jotka toivat markkinoille arvokkaita oravan-, majavan- ja soopelinnahkoja. Kauppatorit olivat täynnä hajua ja ääntä, savustetun kalan tuoksua, kuparin kalsketta, vieraiden kielten murteita. Novgorodissa turkisten ja hopean vaihto oli tärkeämpää, kuin mikään muu. Siellä suomalaiskansojen metsästysmaat olivat elintärkeitä, ja monen karjalaisen, sekä vepsäläisen talven ansio laskettiin sen mukaan, kuinka monta hyvää nahkaa kevään jäiden lähdettyä saatiin myydyksi. Joet toivat useammin yhteyden kuin eron. Avioliittoja solmittiin, sanoja lainattiin ja hiljalleen syntyi kulttuurinen kudelma, josta myöhemmät kansat perivät kieliä, tapoja ja uskomuksia.

Suomen ja Venäjän suhteiden historia tarkastelee kahden naapurimaan monivaiheista ja usein ristiriitaista suhdetta aina varhaisista kosketuksista suurvalta-aikaan, autonomian kauteen Venäjän keisarikunnan osana, itsenäistymiseen ja sotiin sekä kylmän sodan aikakauden varovaiseen tasapainoon. Teos avaa, miten politiikka, sota, talous ja kulttuuriset kohtaamiset ovat muokanneet maiden välistä suhdetta ja millaisia seurauksia niillä on ollut Suomen kehitykselle.

Kirja tarjoaa selkeän ja jäsennellyn kokonaiskuvan siitä, miksi Suomen ja Venäjän välinen suhde on ollut niin keskeinen Suomen historiassa ja miksi se on edelleen ajankohtainen myös nykymaailmassa.

